

Biblioteca de psihanaliză

Colecție coordonată de
Vasile Dem. Zamfirescu

C.G. Jung

OPERE COMPLETE
13

STUDII DESPRE
REPREZENTĂRILE ALCIMICE

Traducere din germană de
Daniela Ștefănescu

CUPRINS

Prefața editorilor	9
--------------------------	---

I. COMENTARIU LA „SECRETUL FLORII DE AUR“

Cuvânt-înainte la ediția a doua.....	13
1. INTRODUCERE	17
A. DE CE ÎI VINE GREU EUROPEANULUI SĂ ÎNȚELEAGĂ ORIENTUL.....	17
B. PSIHOLOGIA MODERNĂ DESCHIDE O POSIBILITATE DE ÎNȚELEGERE.....	22
2. CONCEPTELE DE BAZĂ	30
A. TAO	30
B. MIȘCAREA CIRCULARĂ ȘI CENTRUL.....	32
3. ASPECTELE DRUMULUI.....	40
A. DIZOLVAREA CONȘTIINȚEI	40
B. ANIMUS ȘI ANIMA.....	50
4. DESPRINDEREA CONȘTIINȚEI DE OBIECT	55
5. DESĂVÂRȘIREA.....	60
6. CUVÂNT DE ÎNCHEIERE.....	67

II. VIZIUNILE LUI ZOSIMOS

1. TEXTELE.....	71
2. COMENTARIUL.....	79
A. GENERALITĂȚI DESPRE INTERPRETARE.....	79
B. ACTUL DE JERTFIRE.....	83

Studii despre reprezentările alchimice

C. PERSONIFICĂRILE	108
D. SIMBOLISTICA PIETREI	112
E. SIMBOLISTICA APEI	121
F. ORIGINEA VIZIUNII	125

III. PARACELSUS CA FENOMEN SPIRITUAL

Prefață la „Paracelsica”	133
1. CELE DOUĂ SURSE ALE ȘTIINȚEI: LUMINA NATURII ȘI LUMINA REVELAȚIEI	135
A. MAGIE	141
B. ALCHEMIE	148
C. ÎNVĂȚĂTURA ARCANĂ	150
D. OMUL PRIMORDIAL	155
2. DE VITA LONGA: O PREZENTARE A TEORIEI SECRETE	159
A. ILIASTRUL	161
B. AQUASTRUL	165
C. ARES	169
D. MELUZINA	172
E. FILIUS REGIUS CA SUBSTANȚĂ ARCANĂ (MICHAEL MAIER)	174
F. PRODUCEREA UNULUI SAU A CENTRULUI PRIN DISTILARE	178
G. CONJUNCȚIA ÎN PRIMĂVARĂ	183
3. MISTERUL NATURAL AL TRANSFORMĂRII	188
A. LUMINA ÎNTUNERICULUI	192
B. UNIREA CELOR DOUĂ NATURI ALE OMULUI	195
C. CUATERNITATEA LUI HOMO MAXIMUS	200
D. APROPIEREA DE INCONȘTIENT	204
4. COMENTARIU LA GERARDUS DORNEUS	206
A. MELUZINA ȘI PROCESUL DE INDIVIDUAȚIE	209
B. HIEROS GAMOS-UL OMULUI ETERN	214
C. SPIRIT ȘI NATURĂ	217
D. SACRAMENTUL BISERICESC ȘI OPUS-UL ALCHEMIC	220
Cuvânt de încheiere	223

Cuprins

IV. SPIRITUL MERCUR

PARTEA I	227
A. BASMUL DESPRE SPIRITUL DIN STICLĂ	227
B. EXPLICAȚII REFERITOARE LA PĂDURE ȘI COPAC	228
C. SPIRITUL DIN STICLĂ	230
D. RELAȚIA SPIRITULUI CU COPACUL	233
E. PROBLEMA ELIBERĂRII LUI MERCUR	236
PARTEA A II-A	238
A. OBSERVAȚII PRELIMINARE	238
B. MERCURUL CA ARGINT VIU, RESPECTIV APĂ	241
C. MERCUR CA FOC	242
D. MERCUR CA SPIRIT ȘI SUFLET	245
a. MERCUR CA SPIRIT AL AERULUI	246
b. MERCUR CA SUFLET	247
c. MERCUR CA SPIRIT ÎN SENSUL NECORPORAL, METAFIZIC	249
E. MERCUR CA NATURĂ DUBLĂ	251
F. MERCUR CA UNITATE ȘI TRINITATE	255
G. RELAȚIILE LUI MERCUR CU ASTROLOGIA ȘI CU DOCTRINA ALHONȚILOR	259
H. MERCUR ȘI ZEUL HERMES	264
I. SPIRITUL MERCUR CA SUBSTANȚĂ ARCANĂ	268
K. REZUMAT	270

V. ARBORELE FILOSOFIC

1. REPREZENTĂRI INDIVIDUALE ALE SIMBOLULUI ARBORELUI	289
2. CONTRIBUȚII LA ISTORIA ȘI INTERPRETAREA SIMBOLULUI ARBORELUI	310
A. ARBORELE CA IMAGINE ARHETIPALĂ	310
B. ARBORELE ÎN TRATATUL LUI IODOCUS GREVERUS	312
C. TETRASOMIA	316
D. DESPRE IMAGINEA TOTALITĂȚII ÎN ALCHEMIE	323

Studii despre reprezentările alchimice

E. DESPRE NATURA ȘI GENEZA ARBORELUI ALCHEMIC.....	325
F. INTERPRETAREA ARBORELUI LA GERARDUS DORNEUS	330
G. SÂNGELE DE CULOAREA TRANDAFIRULUI ȘI TRANDAFIRUL	333
H. STAREA SPIRITUALĂ A ALCHEMISTULUI.....	338
I. DIFERITE ASPECTE ALE ARBORELUI.....	345
K. LOCUL ÎN CARE CREȘTE ARBORELE ȘI ORIGINEA ARBORELUI	351
L. ARBORELE INVERSAT	355
M. PASĂRE ȘI ȘARPE.....	360
N. NUMEN-UL FEMININ AL ARBORELUI	363
O. ARBORELE CA PIATRĂ.....	365
P. PERICULOZITATEA ARTEI.....	368
Q. ÎNȚELEGEREA CA MIJLOC DE APĂRARE	374
R. MOTIVUL TORTURIL	376
S. RELAȚIA DINTRE TORTURĂ ȘI PROBLEMA CONJUNCȚIEI.....	381
T. ARBORELE CA OM.....	387
U. INTERPRETAREA ȘI INTEGRAREA INCONȘTIENȚULUI.....	392

ANEXE

Explicarea imaginilor (Registrul ilustrațiilor).....	403
Bibliografie.....	405
Indice de nume proprii	432
Indice tematic	442

PREFAȚA EDITORILOR

Dacă vrem să comparăm studiile din volumul de față cu *Mysterium Coniunctionis*, cu *Psihologie și alchimie* și — într-o anumită privință — cu *Aion* ale lui JUNG, ne dăm seama de importanța lor deosebită ca introducere în cercetările lui asupra alchimiei. Cele trei volume mai monumentale care au apărut deja în cadrul *Operele complete* au o pondere care îl poate copleși pe cel nepregătit. După ce le-a citit, se poate îndrepta spre aceste lucrări mai scurte și mai ușor de înțeles, care sunt ca niște studii pregătitoare pentru operele menționate, pe care le sintetizează într-o oarecare măsură.

În diferite publicații anterioare se făcuse referire la multe dintre materialele simbolice de aici: la „Viziunile lui Zosimos“, în *Simbolul transsubstanțierii în liturghie*, la Mercur, în toate scrierile sus-menționate, mai cu seamă însă în *Psihologia transferului*. În „Arborele filosofic“ este dezvoltată în continuare tema simbolului arborelui, care fusese tratată pe larg în *Psihologie și alchimie*, ca și în *Simboluri ale transformării*. „Comentariul european“ la *Secretul Florii de Aur* este de un interes istoric considerabil. JUNG spune în acest sens în *Amintiri, vise, reflecții* (edite de ANIELA JAFFÉ), în capitolul „Despre nașterea operei“: „Abia prin textul despre *Secretul Florii de Aur*, care face parte din alchimia chinezească și pe care-l căpătase în 1928 de la Richard Wilhelm, m-am putut apropia de esența alchimiei. Atunci s-a născut în mine dorința de a cunoaște alchimistii.“ În „Paracelsus ca fenomen spiritual“, care

* C.G. JUNG, *Amintiri, vise, reflecții*, consemnate și editate de ANIELA JAFFÉ, Humanitas, București, ediția a treia, 2004, p. 243, trad. Daniela Ștefănescu. (N. red.)

Prefața editorilor

făcea inițial parte din volumul *Paracelsica*, JUNG se confruntă empatic cu scrierile alchimice ale acestei personalități explozive și dinamice („Paracelsus ca medic“ este inclus în volumul 15).

Indicele de nume și cel tematic au fost alcătuite și de data aceasta cu multă scrupulozitate de doamna Magda Kerényi (membră a Society of Indexers din Londra).

Decembrie 1977

Editorii

I COMENTARIU LA „SECRETUL FLORII DE AUR“

[La sfârșitul anului 1929, C.G. JUNG și sinologul RICHARD WILHELM au publicat *Das Geheimnis der Goldenen Blüte. Ein chinesisches Lebensbuch* (Dornverlag, München). Cartea conținea traducerea unui text chinezesc vechi, *Tai I Gin Hua Dsung Dschü* (*Secretul Florii de Aur*), cu propriul său comentariu și cu un comentariu „european“ al lui JUNG. Ceva mai înainte, în același an, cei doi autori publicaseră în *Europäischen Revue* V: 2/8 (Berlin, noiembrie), la pp. 530–542, o versiune prescurtată sub titlul „Dschang Scheng Schu: Die Kunst, das menschliche Leben zu verlängern“ (o denumire alternativă a *Florii de Aur*).

În 1930, JUNG a ținut în ziua de 10 mai, cu ocazia comemorării lui RICHARD WILHELM, decedat la 1 martie, o cuvântare la München, publicată pentru prima dată ca „Nachruf für Richard Wilhelm“ în *Neue Zürcher Zeitung* CLII/1 (6 martie 1930), apoi în *Chinesisch-Deutscher Almanach* (Frankfurt a.M., 1931); în cele din urmă în ediția a doua, revăzută, a *Secretului Florii de Aur* (Rascher, Zürich, 1938). Au urmat alte ediții, neschimbate în esență, în 1939, 1944, 1948. În 1957 a apărut o ediție complet nouă (Rascher, Zürich), care conținea, în plus, un text înrudit, și anume *Liu Hua Yang, Hui Ming Ching. Das Buch vom Bewußtsein und Leben*, cu o prefață de SALOMÉ WILHELM, văduva sinologului. Reeditări în 1965 (Rascher, Zürich) și 1974 (Walter, Olten). — „Nachruf für Richard Wilhelm“, al lui JUNG, în *Gesammelte Werke* XV (1971) („Întru memoria lui Richard Wilhelm“, *Opere complete*, vol. 15).]

COMENTARIU LA
„SECRETUL FLORII DE AUR“

CUVÂNT-ÎNAINTE LA EDIȚIA A DOUA

Prietenul meu răposat RICHARD WILHELM, coeditorul acestei cărți, mi-a trimis textul *Secretului Florii de Aur* într-un moment problematic al muncii mele. Se întâmpla în anul 1928. Din 1913 eram preocupat de cercetarea proceselor inconștientului colectiv și ajunsesem la rezultate care mi se păreau în mai multe privințe îndoielnice. Ele nu numai că se aflau mult dincolo de tot ceea ce era cunoscut psihologiei „academice“, ci depășeau și granițele psihologiei medicale, pur personaliste. Era vorba despre o fenomenologie amplă, la care categoriile și metodele cunoscute până atunci nu mai puteau fi aplicate. Rezultatele, care se bazau pe strădaniile mele din ultimii cincisprezece ani, păreau să atârne în aer, căci de nicăieri nu mi se iva o posibilitate de comparație. Nu cunoșteam niciun domeniu al experienței umane pe care să se fi putut sprijini rezultatele mele cu o oarecare certitudine. Singurele analogii, ce-i drept foarte îndepărtate în timp, pe care le știam le-am găsit presărate prin relatările ereziologilor. Această legătură nu mi-a înlesnit nicidecum sarcina, din contră, ea mi-a îngreunat-o, întrucât sistemele gnostice sunt alcătuite numai în mică măsură din experiențe sufletești nemijlocite, fiind constituite în mare parte din elaborări speculative și sistematizante. Cum noi avem numai foarte puține texte detaliate, iar ceea ce ne este cunoscut provine în general din

relatăriile adversarilor creștini, avem niște cunoștințe cel puțin insuficiente despre istoria, precum și despre conținutul acestei literaturi greu de cuprins cu privirea, încălcite și stranii. Mi se părea deosebit de temerar să mă sprijin pe acest domeniu și din cauza faptului că un interval de cel puțin o mie șapte–o mie opt sute de ani separă prezentul de acel trecut. În plus, relațiile erau în parte de o natură secundară și lăsau tocmai în ceea ce era esențial niște lacune care îmi făceau imposibilă folosirea materialului gnostic.

M-a ajutat să ies din acest impas textul pe care mi l-a trimis WILHELM. El conținea tocmai acele elemente pe care le căutasem în van la gnostici. Astfel, textul a fost pentru mine un prilej bine-venit de a putea publica unele dintre rezultatele principale ale cercetărilor mele, cel puțin într-o formă provizorie.

Pe-atunci mi se părea lipsit de importanță că *Secretul Florii de Aur* nu este numai un text taoist pentru yoga chinezească, ci și un tratat alchimic deopotrivă. Dar un studiu ulterior, aprofundat al tratatelor latine mi-a arătat că mă înșel, căci caracterul alchimic al textului are o însemnătate esențială. Nu este însă aici locul pentru a intra în detalii pe acest subiect. Vreau doar să subliniez că textul *Florii de Aur* a fost cel care m-a ajutat în primul rând să o iau pe drumul corect. Căci în alchimia medievală găsim veriga de legătură de mult căutată dintre gnoză și procesele inconștientului colectiv pe care le remarcăm la omul din ziua de azi.¹

Nu doresc să omit să atrag atenția cu această ocazie asupra anumitor înțelegeri greșite care li s-au strecurat și unor cititori înștruiți, la lectura acestei cărți. S-a întâmplat de mai multe ori să se presupună că scopul publicării ar fi de a pune în mâinile publicului o metodă de a se mântui. Atari oameni au încercat apoi — într-o interpretare total greșită a ceea ce spun eu în comentariul meu — să imite „metoda“ textului chinezesc. Să sperăm că au fost doar puțini reprezentanți ai acestui nivel spiritual scăzut.

O altă confuzie a fost aceea că s-a conturat opinia că mi-aș fi descris, în comentariul meu, întru câțiva metoda psihoterapeutică, aceasta constând prin urmare în faptul că le-aș sugera pacienților reprezentări orientale în scopuri tămăduitoare. Nu cred să fi dat prin comentariul meu în vreun fel ocazia pentru astfel de superstiții. O atare opinie este în orice caz total eronată și se bazează pe concepția larg răspândită că psihologia ar fi o invenție într-un anume scop, și nu o știință empirică. În această categorie intră și părerea pe cât de superficială, pe atât de lipsită de inteligență, că ideea inconștientului colectiv ar fi „metafizică“. Este vorba despre un concept *empiric* alăturat conceptului de instinct, ceea ce oricine citește cu o oarecare atenție înțelege cu ușurință.

Am adăugat în ediția a doua cuvântarea despre RICHARD WILHELM, pe care am ținut-o la comemorarea din 10 mai 1930, la München. Ea a fost deja publicată în prima ediție în limba engleză din 1931.²

C.G. JUNG

¹ Detalii în acest sens găsește cititorul în două tratate pe care le-am publicat în *Eranos-Jahrbuch* 1936 și 1937. [Acest material se află acum în JUNG, *Psychologie und Alchemie*, cap. II și III. (C.G. JUNG, *Opere complete*, vol. 12, *Psihologie și alchimie*, Editura Trei, 2016)]

² *The Secret of the Golden Flower: A Chinese Book of Life.*

1. INTRODUCERE

A. DE CE ÎI VINE GREU EUROPEANULUI SĂ ÎNȚELEAGĂ ORIENTUL

Fiind un om care simte întru totul occidental, nu pot să nu percep profund stranietatea acestui text chinezesc. Desigur, anumite cunoștințe pe care le am despre religiile și filosofile orientale vin în ajutorul intelectului și intuiției mele ca să ajung la o oarecare înțelegere a acestor lucruri, așa cum reușesc și să pricep „etnologic” sau prin prisma „istoriei comparate a religiilor” paradoxurile concepțiilor religioase primitive. Dar acesta-i felul occidental de a fi: să ascundă sub vălul așa-numitei înțelegeri științifice propria-i inimă, pe de o parte pentru că „la misérable vanité des savants” se teme și, totodată, se înfioară de semnele trăirii vii, iar pe de alta, pentru că o percepere dictată de afect ar putea transforma spiritul străin într-o experiență ce trebuie luată în serios. Așa-zisa obiectivitate științifică ar trebui să rezerve acest text perspicacității filologice a sinologului și să-l ascundă cu gelozie de orice altă concepție. Dar RICHARD WILHELM cunoaște prea profund vivacitatea ascunsă și misterioasă a științei chinezești, încât să poată lăsa să dispară o astfel de perlă a unei supreme înțelegeri în sertarul științei de specialitate. Îmi face o deosebită cinste și bucurie că m-a ales tocmai pe mine să-i fiu comentator psihologic.

Acest crâmpei distins de cunoaștere aflată dincolo de o anumită specialitate riscă însă astfel să ajungă într-un alt sertar al

științei. Dar cine ar vrea să minimalizeze meritele științei occidentale ar tăia craca pe care stă spiritul european. Știința nu este, ce-i drept, un instrument desăvârșit, dar este totuși unul neprețuit, superior, care face rău numai dacă pretinde să fie un scop în sine. Știința trebuie să slujească; greșește dacă uzurpă un tron. Ea chiar trebuie să servească altor științe juxtapuse, căci fiecare are nevoie, tocmai din cauza insuficienței ei, de sprijinul altora. Știința este instrumentul spiritului occidental și putem deschide cu ea mai multe uși decât cu mâinile goale. Ea aparține rațiunii noastre și o întunecă numai atunci când consideră că înțelegerea mijlocită de ea este înțelegerea *par excellence*. Tocmai Răsăritul este însă cel care ne deprinde cu o altă înțelegere, mai largă, mai adâncă și mai înaltă, și anume înțelegerea prin viața însăși. Pe cea din urmă o mai cunoaștem de fapt numai estompat, ca un simplu sentiment, aproape schematic, din modul de exprimare religios, drept care și punem adesea „știința” orientală între ghilimele și trimitem spre domeniul obscur al credinței și superstiției. Astfel este însă înțeles complet greșit caracterul oriental „practic”. Nu sunt idei vagi, sentimentale, potențate mistic, frizând patologicul ale unor oameni ascetici naivi și suciți, ci înțelegeri practice ale înfloririi inteligenței chinezești pe care nu avem niciun motiv să o subapreciem.

³ Această afirmație ar putea să pară foarte îndrăzneță și să îi facă de aceea pe unii să clatine din cap, ceea ce, la imensa lipsă de cunoaștere a materiei, este însă scuzabil. În plus, caracterul ei străin sare atât de tare în ochi, încât nedumerirea noastră cum și unde ar putea fi alăturată lumea ideatică chinezească lumii noastre este perfect de înțeles. Greșeala obișnuită (și anume teosofică) a omului occidental este că el, asemenea studentului din *Faust*, rău sfătuit de diavol, întoarce cu dispreț spatele științei, simte cu toată ființa extazul oriental, preia în mod textual practicile yoga și le imită lamentabil. Părăsește atunci singurul teren sigur al spiritului occidental și se pierde într-o negură de cuvinte și concepte care nicidecum nu ar fi provenit din creiere europene și care nici nu pot fi inoculate vreodată acestora cu folos.

Un vechi adept spunea: „Dacă însă un om anapoda folosește mijloacele corecte, atunci mijlocul corect acționează anapoda.”⁴ Această maximă chinezească, din păcate prea adevărată, stă într-o contradicție crasă cu credința noastră în metoda „corectă”, indiferent de omul care o aplică. În realitate, la aceste lucruri totul depinde de om și puțin sau nimic de metodă. Metoda este doar calea și direcția pe care o ia cineva, iar modul în care el acționează este expresia fidelă a naturii sale. Însă dacă nu este așa, atunci metoda nu-i altceva decât o afecție, deprinsă în mod artificial, lipsită de rădăcini și de substanță, servind scopului ilegal al deghizării de sine, un mijloc de a se înșela asupra sa însuși și de a ocoli legea, poate nemiloasă, a propriei ființe. Asta nu are de-a face câtuși de puțin cu caracterul autohton și fidelitatea față de sine a ideii chinezești; este, din contră, renunțare la propria ființă, trădare de sine în favoarea unor zei străini și impuri, un tertip laș de a uzurpa superioritatea sufletească, tot ceea ce repugnă cât se poate de profund sensului „metodei” chinezești. Căci aceste convingeri au rezultat dintr-o viață plină, genuină și fidelă, din acea viață culturală chinezească străveche, ce a crescut logic și organic dincolo de instinctele cele mai adânci, și care este pentru noi veșnic străină și inimitabilă.

Imitația occidentală este o neînțelegere tragică, pentru că este⁵ nepsihologică, la fel de sterilă precum escapadele moderne spre New Mexico, insulele fericite din sudul Oceanului Pacific și Africa Centrală, unde se ia în serios rolul „primitiv”, iar între timp omul civilizat occidental se sustrage tainic sarcinilor sale amenințătoare, aceluși „hic Rhodus, hic salta” al său. Nu trebuie să imităm sau chiar să predicăm ceea ce ne este în mod neorganic străin, ci să edificăm la fața locului cultura occidentală, care suferă de mii de rele, și să-l aducem acolo pentru asta pe europeanul real, în cotidianul său occidental, cu problemele sale conjugale, cu nevrozele sale, cu reprezentările sale sociale și politice delirante și cu întreaga sa dezorientare ideologică.

⁴ [Das Geheimnis der Goldenen Blüte. Ein chinesisches Lebensbuch (1965), p. 114.]

⁶ Mai bine să recunoaștem că de fapt nu înțelegem izolarea de lume a unui atare text, ba nici nu vrem s-o înțelegem. Am putea oare să intuim că acea atitudine sufletească ce are puțința de a orienta privirea atât de puternic spre interior poate fi atât de desprinsă de lume numai pentru că acei oameni au împlinit cerințele instinctive ale naturii lor în așa măsură încât nu îi împiedică decât puține lucruri sau nimic să întrezărească esența invizibilă a lumii? Să fie oare condiția pentru a întrezări această eliberare de poftel și ambițiile și pasiunile care ne leagă de cele vizibile și să rezulte această eliberare tocmai din împlinirea ingenioasă a cerinței instinctuale, și nu din înăbușirea ei prematură, născută din angoasă? Oare s-ar elibera privirea pentru cele spirituale, dacă este respectată legea pământului? Cel care este conștient de istoria chinezească a datinilor și moravurilor și în plus a studiat cu grijă *I Ching*, acea carte de înțelepciune care penetrează toată gândirea chinezească de milenii încoace, acela nu va respinge pur și simplu aceste dubii. Va ști, în plus, că viziunile textului nostru nu sunt în înțeles chinezesc nimic nemaiauzit, ci o consecință psihologică de-a dreptul inevitabilă.

⁷ În cultura noastră spirituală creștină specifică, spiritul și patima spiritului erau pentru epoca recentă de-a dreptul elementul pozitiv și dezirabil. Abia când, spre sfârșitul Evului Mediu, adică în decursul secolului al XIX-lea, spiritul a început să se transforme în intelect, a apărut o reacție împotriva predominanței insuportabile a intelectualismului, aceasta comițând însă mai întâi eroarea scuzabilă de a confunda intelectul cu spiritul și de a-l acuza pe cel din urmă de nelegiuirile celui dintâi (KLAGES). Intelectul este, într-adevăr, un vătămător al sufletului atunci când tânjește să preia moștenirea spiritului, pentru care nu este calificat în nicio privință, deoarece spiritul este superior intelectului, cuprinzându-l nu numai pe acesta, ci și sufletul. El este o direcție și un principiu al vieții, care tinde spre înălțimi supraomenești, luminoase. Lui i se opun însă femininul, obscurul, teluricul (yin), cu emoționalitatea și instinctualitatea sa care ajung până în adâncimile temporale și în relațiile organice ale rădăcinilor. Indubitabil, aceste concepțe

sunt viziuni pur intuitive de care nu ne putem însă lipsi dacă facem încercarea de a înțelege esența sufletului omenesc. China nu s-a putut lipsi de ele, căci nu s-a îndepărtat niciodată, după cum arată istoria filosofiei chinezești, atât de mult de daturile sufletului centrale încât să se fi pierdut în exagerarea și supraaprecierea unilaterală a unei funcții psihice izolate. De aceea, nu a lipsit niciodată recunoașterea paradoxalului și polarității a ceea ce este viu. Contrastele s-au contrabalansat mereu — semn al unei culturi înalte, în timp ce unilateralitatea conferă, ce-i drept, mereu o forță de șoc, dar este în schimb un semn de barbarie. Reacția care se manifestă în Vest împotriva intelectului, în favoarea erosului sau a intuiției, nu o pot considera altfel decât ca un semn al progresului cultural, ca o amplificare a conștiinței dincolo de limitele prea înguste ale unui intelect tiranic.

Departa de mine să subapreciez diferențierea enormă a intelectului occidental; comparat cu el, intelectul oriental poate fi numit unul copilăresc. (Ceea ce nu are, desigur, nimic de-a face cu inteligența!) Dacă ar fi să izbutim să aducem o altă sau chiar încă o a treia funcție sufletească la o atare demnitate cum s-a întâmplat cu intelectul, atunci Vestul se poate aștepta să depășească Estul considerabil. De aceea este atât de deplorabil când europeanul renunță la sine spre a imita și simula Orientul, atunci când de fapt ar avea niște posibilități mult mai ample dacă ar rămâne el însuși și ar dezvolta din felul său de a fi și din natura sa tot ceea ce Orientul a zămislit în decursul mileniilor din natura lui.

⁸ În general, și văzut din perspectiva iremediabil de formală a intelectului, pare că ceea ce Orientul aprecia atât de mult nu ar fi pentru noi nimic demn de râvnit. Simplul intelect nu poate, într-adevăr, să înțeleagă mai întâi ce însemnătate practică ar putea avea pentru noi ideile orientale, drept care le și cataloghează pur și simplu drept ciudățenii filosofice și etnologice. Lipsa de înțelegere merge atât de departe, încât s-a întâmplat chiar ca unii sinologi erudiți să nu sesizeze aplicarea practică a lui *I Ching*, considerând de aceea cartea o culegere de formule magice abstruze.